

ALLES PENSJON ER ALLES ANSVAR

Det er mandag, og Bernhard kommer på jobb i Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO). Gulvet er reint. Anna og kollegene hennes har jobbet i helga. Anna er renholdsarbeider i et innleid firma. Det er et slitsomt yrke, og noen ganger kan det være vanskelig å ha overskudd til å følge opp ungene. Spesielt har det vært vanskelig etter skilsmis- sen for åtte år siden. Fordelen er at vaskingen ikke er en jobb man tar med seg hjem.

Bernhard er spesialrådgiver i NHO. Han er utdannet industriøkonom ved Norges tekniske høgskole (nå NTNU) i Trondheim og tjener 700 000 kroner i året, men føler han får for lite igjen. Han representerer tross alt dem som skaper verdiene i dette landet. Også Bernhard kjenner på tidsklemma, men kona Vigdis jobber i staten, har fri hver fredag og tar det meste av arbeidet med ungene. Når Bernhard kommer hjem, står maten ofte klar på bordet. Han og Vigdis er et moderne, likestilt par. Arbeidsdelingen er rett og slett den mest praktiske løsningen.

Anna tjener 280 000 kroner, omtrent det samme som da hun startet i yrket som 20-åring. Som Vigdis var Anna

hjemme noen år da barna var små. Det var ikke lett å få tilgang på barnehage, og mannen hennes hadde høy nok inntekt til at de greide seg. Skolen var ikke noe særlig for Anna, og hun hadde ikke foreldre som fulgte henne opp skikkelig. Hun sluttet på skolen i en alder av femten år, og da hadde hun ikke så mange jobbmuligheter. Hun har tenkt på å omskolere seg, men da ungene kom, tok det ene det andre, og det ble aldri noe av.

Både Bernhard og Anna er i slutten av førtiårene. Pensjonsalderen er ikke lenger så fjern. På jobben har Anna hørt rådgivere fra LO forklare pensjonsreformen, men hun orker ikke tanken på å navigere i mylderet av forvirrende begreper. AFP, innskuddsbasert og ytelsesbasert OTP, levealdersjustering og alleårsregel. Det meste går i surr. Anna er ikke alene om å være forvirret. Jusprofessor Asbjørn Kjønstad, som har jobbet med trygderett i 40 år, beskriver systemet som et «lappeteppe» og sier at: «De ulike delene henger ikke sammen.»²⁶⁰

Bernhard er imidlertid fornøyd med det nye systemet. Han har fulgt reformen tett siden Jens Stoltenberg satte ned pensjonskommisjonen i 2001. Bernhard var en av dem som stemte på Stoltenberg da. Stoltenberg er en mann som vet å ta ansvar. Bernhard leste til og med kommisjonens rapport med stor interesse da den i 2004 foreslo en «modernisert folketrygd».

ENDRING VAR NØDVENDIG

Bernhard kan tallene utenat. Folk lever lenger og lenger, og det gjør at det gamle systemet ikke var bærekraftig på sikt. Nordmenn som ble født rett etter krigen, var forventet

260. Dagens Næringsliv (2012d). «Slakter den nye pensjonsloven».

å leve til de ble 72 år. Nå forventes folk å leve åtte år lenger, og de som blir født i 2050, er forventet å leve til de er 87.²⁶¹ I 1967, da folketrygden ble innført, var det 3,5 arbeidende per pensjonist. I dag er det 2,5, og innen 2060 er det forventet å synke til 1,7.²⁶²

Utviklingen er kritisk fordi det til enhver tid er dagens arbeidere som finansierer dagens pensjonsutgifter. I 2001 regnet man ut at utgiftene til pensjon ville vokse voldsomt fram mot 2050: Fra seks til femten prosent av fastlands-Norges bruttonasjonalprodukt. Det er en tredobling.

Tallene er til å bli svimmel av, men budskapet er enkelt. Bernhard siterer Jens Stoltenberg: «Økningen i antall eldre stiller oss overfor den største oppgaven det norske velferdssamfunnet har stått overfor i nyere tid.»²⁶³ Flere pensjonister og færre i arbeid. Det går ikke opp på sikt. Det forstår vel alle?

Gerd-Liv Valla, tidligere leder i Landsorganisasjonen i Norge (LO), er derimot ingen venn av Bernhard. Hun fikk presset fram endringer i den foreslåtte pensjonsreformen og påførte de ansvarlige arbeiderpartipolitikerne, Jens Stoltenberg og Sigbjørn Johnsen, et nederlag. Men til tross for kompromisset kommer Bernhard bedre ut sammenlignet med andre enn før. Det er rettferdig, mener han. Før var det mindre sammenheng mellom det man betalte inn og det man fikk tilbake. Nå får man mer ut om man betaler mer inn. Det skal lønne seg å arbeide. Bernhard minner om arbeidslinja som ligger til grunn for reformen.

261. Ot. prp. nr. 37 (2008-2009). *Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)*.

262. Lien, Ole Christian (2010). «Halvannet år i arbeid for hvert år som pensjonist».

263. Dagens Næringsliv (2005a). «Ansvar for eldre».

Arbeidslinja har fått gjennomgående hovedprioritet i velferdssystemet. Pensjonssystemet er i enda større grad enn de andre velferdsreformene bygget på tilbudsøkonomiens menneskemodell. Den enkelte er forventet å foreta rasjonelle valg rundt egen pensjon allerede ved valg av utdanning. Det skal lønne seg å jobbe mye, lenge og tjene mange penger. Det tjener Bernhard på.

Det nye pensjonssystemet trådte i kraft i 2011. Det var en stor seier for Jens Stoltenberg, som fikk støtte fra arbeidslivets parter og alle partier med unntak av Fremskrittspartiet i Stortinget. Bernhard og Sigbjørn Johnsen hadde rett i at pensjonsreformen var nødvendig. «Uten pensjonsreformen», sier SSB-forsker Nils Martin Stølen, «ville utviklingen tatt knekken på hele pensjonssystemet».²⁶⁴

Imidlertid var reformens viktigste aspekt også det mest urettferdige. Den såkalte levealdersjusteringen – som gjelder i privat sektor – gjør at den årlige pensjonen blir bestemt ut fra forventet levealder blant jevnaldrende. Når den forventede levealderen til Anna og Bernhard stiger, må de ta til takke med lavere årlige utbetalinger eller stå lenger i arbeid. Når de skal bestemme seg for om de har stor nok opptjening til at de har råd til å gå av med pensjon, må de forholde seg til at den totale opptjeningen blir delt på det antallet år de er forventet å ha igjen.

Levealdersjusteringen sikrer en automatisk bærekraft i systemet siden pensjonistene må ta en større del av ansvaret for at de lever lenger. Et problem er imidlertid at selv om Anna og Bernhard er like gamle, har de ikke like muligheter til å jobbe like lenge, ei heller er de forventet å leve like lenge. Renholdsarbeidere som Anna forventes å leve til de blir 71 år. Folk som Bernhard forventes derimot

264. Forskningsrådet (2014). «Nytt pensjonssystem – komplekst og bærekraft».

å leve ti år lenger. Denne forskjellen er det ikke kompensert for i pensjonssystemet. Den viktigste omfordelingen går derfor fra dem som lever kort, til dem som lever lenge. De som dør tidlig, betaler en del av pensjonen til dem som dør sent, og de rike lever lenger enn de fattige.

En radikal konsekvens av systemet er at man, samtidig som man har styrket samsvaret mellom det man tjener inn, og det man får tilbake i pensjon, også omfordeler fra de fattige som lever kort, til de rike som lever lenger. Det er stikk i strid med verdiene i den gamle folketrygden, som Francis Sejersted har kalt en «sosialdemokratisk kronjuvel».²⁶⁵ Det systemet kombinerte omfordeling fra rik til fattig med lik trygghet for alle.

Hvis alle mennesker skal få selvbestemmelse over egen alderdom, må pensjonssystemet kombinere tre trekk: Det må være enkelt, det må fordele kostnadene rettferdig mellom generasjonene, og det må være rettferdig innad i hver generasjon.

Dagens pensjonssystem er kommet nærmere rettferdighet mellom generasjonene. Men skal man nå målet om enkelhet og rettferdighet innad i hver generasjon, må det behandle folk likt uavhengig av om de jobber i offentlig eller privat sektor, og på tvers av arbeidsplasser. Og til slutt: De som tjener mye og lever lenger, må bære en større del av kostnaden for det.

VELFERDSREFORMENE SOM UNDERGRAVDE SEG SELV

For å forstå hvordan vi havnet i dagens situasjon, med stadig færre som arbeider per pensjonist, må vi se til historien. Utviklingen av pensjonssystemet, som først ble vedtatt

265. Sejersted, Francis (2005). *Sosialdemokratiets tidsalder*.

i 1957, er fortellingen om et system som undergravde seg selv.

Bakgrunnen for problemet er nemlig ikke bare at folk lever lenger og lenger, men også at folk går av med pensjon stadig tidligere. Siden den offisielle pensjonsalderen ble redusert til 67 år i 1973, har tiden menn bruker på inntektsgivende arbeid fra de er 62 til 66 år, gått ned med en tredjedel.²⁶⁶ Det er merkelig all den tid økende levealder er et tegn på at vi har bedre helse.

Hva skyldes utviklingen? Noe av årsaken var selve systemet. Hovedregelen var at man måtte jobbe i 40 år for å få full pensjon. Gjorde man det, hadde man krav på omtrent to tredjedeler av gjennomsnittsinntekten i de 20 årene med høyest inntekt. I offentlig sektor trengte man bare 30 år for å få full opptjening, og der ble pensjonen regnet på bakgrunn av lønnen det siste året i arbeid. Hadde man jobbet i 30 eller 40 år, ville man ikke øke pensjonen ved å jobbe lenger.

I tillegg spilte særordningene som fagbevegelsen kjempet for, en viktig rolle. På slutten av 1980-tallet fikk LO gjennomslag for Avtalefestet pensjon (AFP). LO ville gi de såkalte «sliterne» i arbeidslivet en mulighet til å gå av med anstendig pensjon to år tidligere, altså ved 65 år. AFP ga den enkelte arbeider rett til omtrent 70 prosent av den lønnen man hadde når man gikk av med pensjon. Det var mange som ikke evnet å stå i arbeid lenger, og mange var ikke forventet å leve mange år etter den offisielle levealderen på 67 år. At de kunne gå av med en anstendig pensjon fra 65 år, var en viktig velferdsreform.

AFP startet som en skreddersydd og beskjedne ordning, men i flere lønnsoppgjør utover på 1990-tallet ble alderen

266. Vaage, Odd (2003). «God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet».

for når man kunne gå av med AFP, presset nedover. Samtidig ble ordningen utvidet til å gjelde flere arbeidstakere. Det var ikke lenger bare sliterne som skulle få en spesielt sjenerøs pensjon. I 1996 fikk LO gjennomslag for å redusere AFP-alderen til 62 år. Da hadde omtrent 60 prosent av arbeidstakerne rett på AFP, og de opprinnelige motivene var grundig uthult: AFP var ikke lenger primært for sliterne. Studier tyder snarere på at folk som i størst grad benyttet seg av AFP-ordningen, jobbet i yrker som hadde lavere andel slitere og lavere andel sykefravær. Beregninger viser at mellom halvparten og to tredjedeler av de som gikk av med AFP, ville fortsatt å jobbe hvis de ikke hadde hatt tilgang på ordningen.²⁶⁷

Den offisielle pensjonsalderen, altså 67 år, var ved overgangen til et nytt årtusen lite annet enn tall på et papir. I 1995 var den gjennomsnittlige avgangsalderen for hele befolkningen 61 år, mens den fem år senere var 59. Det var ikke bærekraftig.²⁶⁸

Når AFP-ordningen ble så omfattende, fikk den en annen bakside, nemlig at den bidro til et todelt pensjonssystem. Ett for dem som kunne få AFP, og ett for de andre. Todelingen gjorde det også vanskeligere å bytte jobb. Hvis man byttet fra en AFP-bedrift til en bedrift uten, kunne man miste pensjonsrettigheter til en verdi av opp mot én million kroner.

AFP-ordningen er trolig en viktig årsak til at mobiliteten i det norske arbeidsmarkedet er lavere enn i andre land. Det er ille fordi lav mobilitet gjør det vanskeligere for

267. Røed, Knut og Fredrik Haugen (2003). «Early Retirement and Economic Incentives: Evidence from a Quasi-Natural Experiment»; Bratberg, Espen m.fl. (2004). «Assessing the Effects of an Early Retirement Program».

268. Dahl, Espen og Tove Midtsundstad (1994). «Resultater fra en retrospektiv kohortundersøkelse».

en bedrift å finne akkurat riktig arbeidstaker. Det svekker verdiskapingen, og det er enda verre fordi arbeidslivet vil kreve stadig større omstillingsevne framover.²⁶⁹ De fleste analytikere mener at «fleksibilitet og omstillingsevne» er helt nødvendige faktorer i framtidens arbeidsmarked.²⁷⁰

Direktør i Statistisk sentralbyrå, Ådne Cappelen, gikk så langt som å si at AFP-ordningen representerte en «kollektiv ufornuft», og i 2000 tok han til orde for at den burde avvikles.²⁷¹

DET SKAL LØNNE SEG Å JOBBE

Pensjonsreformen, som ble påbegynt i 2001, var altså høyst påkrevd. I Sverige reformerte man systemet allerede i 1999. Da Stoltenberg inntok regjeringskontorene i 2001, fikk han bare et knapt år ved makten. Likevel rakk han å få på plass flere reformer. Stoltenbergs mål var å modernisere, forenkle og styrke offentlig sektor i møte med morgendagens utfordringer. Han rakk også å påbegynne arbeidet med en pensjonsreform.²⁷²

I 2004 kom pensjonskommisjonens forslag til «modernisert folketrygd». Forslaget var bygget over samme lest som mange av Stoltenbergs reformer. Økonomiens menneskemodell dannet bakteppet, og kommisjonen foreslo å legge om fra en kollektiv forsikring til noe som ligner på et individuelt sparesystem.

Hovedmotivasjonen for kommisjonens forslag var å fordele kostnadene mellom generasjonene jevnere og dermed

269. Johnsen, Sigbjørn (2004). «Arbeid er grunnlaget for velferden».

270. Seniorpolitikk.no (2013). «OECD: Opptatt av norsk arbeidsliv».

271. Dagens Næringsliv (2000). «Vil fjerne AFP-ordningen».

272. Bonde, Aslak (2013). «Jens Stoltenberg».

gjøre systemet mer rettferdig. Da måtte folk jobbe lenger. Kommisjonen foreslo å fjerne pensjonsalderen på 67 år og åpnet også for å fjerne AFP-ordningen. Alle over 62 år skulle i stedet selv få velge når de ville gå av med pensjon, og tidlig pensjonering skulle kunne kombineres med jobb uten at pensjonen ble redusert.²⁷³ Det ville styrke den enkeltes makt over eget liv. Den enkelte er selv best egnet til å foreta en fornuftig avveining mellom arbeid og fritid på slutten av arbeidslivet.

Samtidig skulle det lønne seg å jobbe lenger. Derfor foreslo kommisjonen at grunnlaget for pensjonen ikke skulle være 40 år, men alle år man har hatt inntekt. Besteårsregelen skulle erstattes med «alleårsregelen». Slik ville man få en dobbel gevinst hvis man jobbet lenger. Man ville både spare opp en større pensjonspott og redusere antallet år man må dele potten på. Den enkelte ville dermed selv ha ansvaret for konsekvensene av tidlig eller sen pensjonering.²⁷⁴

Pensjonskommisjonens forslag hadde flere positive sider, men skulle ikke klare seg helskinnet gjennom behandlingen fram til endelig vedtak av pensjonsreform.

REFORMENS BAKSIDE

«Dette var krutt», skriver Gerd-Liv Valla, som var LO-leder da forslaget fra pensjonskommisjonen kom, i boken *Gi meg de brennende hjerter* (2012). Hun fortsetter: «Arbeiderpartiets framtrepende folk som Sigbjørn Johnsen og Hill-Marta Solberg hadde (...) levert en innstilling om

273. Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006a). «Større valgmuligheter for den enkelte».

274. Johnsen, Sigbjørn (2004). «Arbeid er grunnlaget for velferden».

pensjonsreform som arbeiderbevegelsen umulig kunne godta.»²⁷⁵

Flertallet av fagforbundene i LO oppfattet lenge reformen som en trussel mot folketrygden. Forbundsleder i Norsk Transportarbeidforbund, Per Østvold, var klar i talen: «Vi kommer aldri til å stemme for å skjære ned folketrygden på denne måten. Jens Stoltenberg må legge bort disse store kuttforslagene og ta til fornuft.»²⁷⁶ Hva var det som fikk LO til å steile?

Det er lett å tenke at reaksjonene fra fagbevegelsen skyldtes en innebygd konservatisme, et ønske om å bevare sjenerøse ordninger for egne medlemmer og en mangel på solidaritet med framtidige generasjoner. Men det er en forhastet konklusjon. Valla godtok til slutt både levealdersjusteringen og alleårsregelen, de to viktigste grepene for å sikre rettferdighet mellom generasjonene. En bedre forklaring på LOs motstand finnes i fagbevegelsens solidaritet med dem med lavere lønninger.

Pensjonskommisjonens forslag var ikke nøytralt med tanke på hvilke grupper som skulle bære kostnadene for at vi lever lenger. Alleårsregelen betød at de med lavere lønn kom dårligere ut. I tråd med Stoltenbergs mantra om at «folk får tilbake i forhold til hva de betaler»,²⁷⁷ var resultatet at Bernhard fikk mer, mens Anna fikk mindre. Ulikheten ville øke vesentlig.²⁷⁸

Fra et kjønnsperspektiv gjorde forslaget kvinner til pensjonstapere. LO kritiserte både de klassemessige og de kjønnsmessige effektene. Valla så på kommisjonens forslag

275. Valla, Gerd-Liv (2012). *Gi meg de brennende hjerter*, side 309.

276. VG (2005). «LO-kamp mot Valla og Jens».

277. NTB (2001). «Pensjonsreformen er Aps viktigste sak».

278. West Pedersen, Axel (2004). «Halvhjertet kopi av brutal original».

som «dypt urettferdig».²⁷⁹ Årsaken til kjønnsulikheten var enkel: Et pensjonssystem som belønner dem med høyest inntekter, vil også belønne menn mer enn kvinner.²⁸⁰

Arbeidslinja, som skal gjøre det lønnsomt å jobbe mer, slår også uheldig ut for mange. For selv om sliterne fremdeles skulle kunne gå av med pensjon i en alder av 62 år, ville det straffe seg økonomisk. Forslaget til reform passet en yrkesgruppe som sykepleierne svært mye dårligere enn samfunnsøkonomene – som hadde gitt råd til pensjonskommisjonen.

Den viktigste årsaken til at forslaget ville skape mer ulikhet, lå imidlertid i levealdersjusteringen. Siden pensjonen skulle beregnes ut fra jevnaldrendes forventede levealder, innebar det en massiv økonomisk omfordeling fra dem som lever kortere, til dem som lever lenger.

Valla delte mange av Østvolds bekymringer, men reagerte med kløkt. Valla og Stoltenberg gikk i tiden mellom pensjonskommisjonens forslag og Stortingets vedtak i 2005 mange turer rundt Sognsvann. Pensjon sto på dagsordenen. Stoltenberg pleide å spøke med at hvert møte med Valla kostet ham 100 millioner.²⁸¹ Kompromisset innebar at LO fikk en mer lavlønns- og kvinnevennlig profil og fortsatt statlig støtte til AFP fra 62 år.

I tillegg fikk LO gjennomslag for å bevare de sjenerøse tilleggspensjonene for offentlig ansatte og å innføre obligatorisk tjenstepensjon (OTP) for alle arbeidstakere. Tjenstepensjoner er en obligatorisk tilleggspensjon som spares opp ved siden av folketrygden gjennom innbetalinger fra arbeidsgiveren. Det er en helt privat ordning som

279. NTB (2004). «Vil gjøre pensjon til valgkampsak».

280. Kilden (2004). «Framtidas kvinneliv».

281. Valla, Gerd-Liv (2012). *Gi meg de brennende hjerter*, fotnote 32, side 308.

kan plasseres som man vil, fordeles over så mange år man vil så lenge den ikke avsluttes før man er 77 år, og som gjøres om til arv når man dør. Nå måtte alle spare opp en egen pensjon ved siden av folketrygden.

LO maktet dermed å bevare store deler av de egalitære trekkene ved det gamle systemet. Kompromisset gjorde reformen mer rettferdig innad i generasjonene, samtidig som man fikk sikret bred oppslutning hos arbeidslivets parter om reformens viktigste elementer. Det kom imidlertid til å koste dyrt.

HØY PRIS FOR KOMPROMISSET

I 2005 ble hovedtrekkene i pensjonsreformen vedtatt. Resultatet av forhandlingene med arbeidstakernes organisasjoner var et kompromiss med mange problemer.

Store kostnader veltes over på de kommende generasjonene fordi de fortsatt betaler en stor andel av de framtidige utgiftene. I dag bruker vi seks prosent av BNP for fastlands-Norge til pensjon. Etter reformen er den anslått å øke til 12 prosent innen 2050.²⁸² Det som så ut til å bli en rettferdighetsreform mellom generasjonene, ble svekket av kompromisset med LO.

Innad i generasjonene innebærer de sjenerøse offentlige tjenstepensjonene og videreført AFP-ordning at noen bærer en større del av kostnadene. Folketrygden og private OTP-er går nå over til alleårsregelen, mens LO fikk gjennomslag for at offentlig ansatte stadig ikke trenger mer enn 30 års opptjening. En sentral kilde i Arbeiderpartiet

282. Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006b). «Økonomiske virkninger av regjeringens forslag».

sa etter vedtaket at «mange [i partiet] vil hevde at offentlig ansatte er skånet vel mye i det forliket som er inngått».²⁸³

Kompromisset ga også negative fordelingskonsekvenser i offentlig sektor. 30-årsregelen gjør at Vigdis, kona til Bernhard, som startet i jobb som 30-åring, ikke bærer noe av kostnaden for sin sene inntreden i arbeidslivet. Trikkefører Gunn, som begynner å jobbe i en alder av 20 år, vil derimot ha 17 år med arbeid uten ekstra uttelling. Hvis Gunn jobbet til hun var 67 år og kunne forholdt seg til alleårsregelen, ville hun fått 25 000 kroner mer i årlig pensjon.²⁸⁴ Ordningen belønner i dag først og fremst akademikere i offentlig sektor.

AFP-ordningen gjelder fortsatt alle i offentlig sektor og over halvparten av de ansatte i privat sektor. For dem er insentivet til å stå lenger i arbeid sterkt redusert. Spesielt gjelder det i offentlig sektor, hvor man ikke kan kombinere pensjon og arbeid. Kostnadene ved reformen dyttes dermed over på et mindretall av arbeidstakerne i privat sektor. På lang sikt kan det komme til å svekke legitimiteten til pensjonssystemet.

Pensjonsreformen har heller ikke hjulpet på den store utfordringen med manglende mobilitet. Når det er mer sjenerøse ordninger i offentlig enn privat sektor, vil mange få en stor kostnad hvis de bytter jobb fra offentlig til privat, eller fra en AFP-bedrift til en uten. Svakere rettferdighet mellom generasjonene, samt sjenerøse ordninger for bare en andel av arbeidstakerne, kan gjøre at ordningene står mer lagelig til hugg i neste omgang.

Kompromisset gjorde også pensjonssystemet svært vanskelig å forstå. Undersøkelser viser at åtte av ti i liten eller

283. Dagens Næringsliv (2005b). «Kamp om seieren».

284. E24.no (2009). «Sliterne taper pensjonskampen».

ingen grad «kjenner til ulike pensjonsordninger som vil berøre egen pensjon».²⁸⁵ Kommunikasjonsrådgiver i DNB, Vidar Korsberg Dalsbø, sier at det ikke går an «å gi noe klinkende klart svar» på hvilke pensjonsvalg som lønner seg: «Det er mange faktorer som avgjør, og fasiten får du ikke før du har gått i graven.»²⁸⁶

Kontrasten er stor til Jens Stoltenbergs lovnader i 2001. Da fortalte Jens Stoltenberg Aftenpostens lesere om søndagsmiddagene hjemme hos foreldrene, Karin og Thorvald, hvor de hadde «stor glede av å lese opp brev fra ulike pensjonsselskaper». Brevene var «fullstendig uforståelige», noe Stoltenberg lovet at pensjonsreformen skulle gjøre noe med.²⁸⁷

Når noe blir så komplisert at vi ikke forstår det, kan det skape distanse til systemet og gjøre oss passive og maktesløse. Professor Asbjørn Kjønstad mener at systemet kan bli en kilde til sosial ulikhet fordi «det blir vanskeligere for ressursvake grupper å skaffe seg den informasjonen som skal til».²⁸⁸ Han går så langt som å si at systemet er en trussel mot rettssikkerheten. Et av de viktigste målene for et sosialdemokratisk system, nemlig at det skal være forståelig, har feilet.

DE TO RETTFERDIGHETSPRINSIPPENE

Kan vi endre pensjonssystemet i mer rettferdig retning? Går det an å forene ideen om rettferdighet innad i en generasjon med rettferdighet mellom generasjonene? Før

285. Andersen, Jon Even (2013). «Pensjonsreform med kunnskapshull».

286. Dagens Næringsliv (2013). «Den nye pensjonsreformen gjør de rike rikere».

287. Aftenposten (2001). «Søndagskos hos Stoltenbergs med uforståelige pensjonsregler».

288. Forskningsrådet (2013). «Usosial levealdersjustering av alderspensjon».

vi kan avgjøre det, må vi svare på hva som er rettferdig. Er det Stoltenbergs individuelle sparelogikk, som styrker Bernhards situasjon, eller fagbevegelsens kollektive solidaritet, som kommer Anna til gode?

Den gamle sosialdemokratiske folketrygden var en kombinasjon av kollektivism og individualisme. Framfor å gi den samme pensjonen til alle skulle alle sikres den samme andelen av inntekten sin i pensjon. Standardtryggheten ga mer til de som tjente mest, men sikret også omfordeling mellom arbeiderne. Det var disse prinsippene som fikk Sejersted til å kalle folketrygdens pensjonssystem for en «sosialdemokratisk kronjuvel».²⁸⁹

Både forslaget til moderne folketrygd og det nye pensjonssystemet svekket det omfordelende elementet i folketrygden. Sammenhengen mellom det man betaler inn og det man får tilbake, ble styrket. Man kan si at den moderniserte folketrygden innebar en individualisering av ansvaret for egen pensjon. I tråd med Bernhards tenkning mente man også at en slik modell var mer rettferdig. Den som jobber og står på, får mer tilbake. Pensjonen skulle være et bidrag til egen pensjon, ikke en skatt.²⁹⁰

Når vi skal konstruere et pensjonssystem, må vi finne en balanse mellom Bernhard og Annas interesser. Men hvordan kan vi bli enige om noe slikt, annet enn ved at interessene møtes i konflikt? Bernhard og andre med solide inntekter ønsker individualisme, og Anna og andre med lavere inntekter ønsker kollektive ordninger. Den sterkeste vinner.

En måte å løse interessekonflikten på kan hentes fra Harvard-filosofen John Rawls (1921–2002). Han foreslår at

289. Sejersted, Francis (2005). *Sosialdemokratiets tidsalder*.

290. NOU 2004: 1. *Modernisert folketrygd: Bærekraftig pensjon for framtida*.

vi prøver å ta et valg bak det han kaller «uvitenhetssløret».²⁹¹ Tenk deg at du ikke vet hvilke egenskaper, ressurser eller muligheter du kommer til å ha i livet ditt. Du vet ikke hvilke talenter du får, eller hvilken familie du blir født inn i. Du kjenner ikke lønnen din, og du vet ikke hvilke utfordringer du kommer til å møte. Hvordan ville du da konstruert pensjonssystemet?

Bak «uvitenhetssløret» kan vi forsøke å ta et standpunkt uten at vår umiddelbare egeninteresse kommer i veien. Den amerikanske rettsfilosofen Ronald Dworkin (1931–2013) har gitt et svar på hvordan vi kan løse dilemmaet.²⁹² Bak uvitenhetssløret kan vi betale en sum som forsikrer oss mot den type uhell som gjerne inntreffer i livet, men som vi ikke selv har råderett over. Utover denne forsikringssummen kan man gjøre det man vil, og tjene de pengene man vil. Man skal altså selv bære ansvaret for de valgene man tar gjennom livet. Selve forsikringssummen er en hypotetisk størrelse. Poenget er å finne balansen mellom et utjevningsprinsipp og et ansvarsprinsipp.

Det virker urimelig om man skal straffes for en vanskelig utgangssituasjon eller for sykdom eller brudd i arbeidet som er utenfor den enkeltes kontroll. Vi bør ikke stå ansvarlig for utfall vi ikke har kontroll over. Derfor er utjevningsprinsippet viktig og rettferdig.

Samtidig er det rimelig at det er mulig å jobbe hardt og tjene ekstra pensjonsrettigheter. Noen foretrekker fritid, andre foretrekker flere materielle goder. Det bør man få lov til å velge som man vil. Om jeg velger mer fritid fordi

291. Rawls, John (1999). *A Theory of Justice*.

292. Dworkin, Ronald (2002). *Sovereign virtue: The theory and practice of equality*.

jeg synes det er viktigere, bør ikke andre bære kostnaden det påfører meg. Derfor er ansvarsprinsippet rettferdig.

Hvor mye vekt skal vi legge på hvert av de to prinsippene? En avveining må basere seg på kunnskapen vi har om hvor frie valg vi egentlig tar.

Rettferdighetsargumentet som ligger bak den nye pensjonsreformen, heller i retning av ansvarsprinsippet, at det er viktig at den enkelte bærer kostnaden ved sitt valg av inntekt gjennom livet. Det økonomiske mennesket tar rasjonelle valg basert på gleden vi får fra arbeid og fritid. Siden vi tar rasjonelle avgjørelser, bør vi stå ansvarlig for de valgene vi tar. Men er dette en troverdig modell for hvordan vi tar valg om egen pensjon?

Flere forhold gir oss grunn til å tvile. Kompleksiteten i pensjonssystemet gjør at det er vanskelig å ha nok informasjon til å ta rasjonelle valg. Anna gikk seg vill i begreper som OTF, AFP og levealdersjustert pensjon. Ironisk nok gjorde en reform basert på økonomisk rasjonalitet det vanskeligere å være rasjonell. Det gjelder spesielt dem som har mest å tape på å ta dårlige valg. Ida Drange ved Arbeidsforskningsinstituttet sier at «de som ikke vet eller som tror de vil ha dårlig økonomi som pensjonister er mer passive og mindre orienterte» om systemets innretning.²⁹³

Systemet forutsetter dessuten, for at det skal være rettferdig, at folk selv har kontroll over hvor mye de jobber. Hvis de ikke har det, virker det urimelig at de skal straffes med lavere pensjon. Og det er ingen tvil om at arbeidsmarkedet ikke alltid er inkluderende og friksjonsfritt. Noen får rett og slett ikke arbeid. Andre får ikke jobbe så mye som de ønsker. Anna er avhengig av de vaktene hun får av arbeidsgiver, og at helsa holder. Igjen er det de med

293. Forskningsrådet (2014). «Nytt pensjonssystem – komplekst og bærekraft».

dårligst økonomi som har minst makt til å styre arbeidsmengden selv.

Selv med tilstrekkelig informasjon og i fravær av begrensninger i arbeidsmarkedet virker ideen om det økonomiske mennesket lite plausibel. Man skal ikke lete lenge før man ser at folk systematisk tar dårlige valg. Alle som plutselig har stått overfor en deadline og tenkt «hvis jeg bare hadde startet litt før», vet at vi ikke alltid er like flinke til å gjøre ofre i dag for å høste fruktene i morgen. Og hva er lenger unna enn pensjonsalderen? Det er en vanskelig øvelse å bry seg om egen alderdom.²⁹⁴

I en fersk norsk eksperimentstudie ble folk spurt når de ville pensjonere seg. Så fikk de en brosjyre med informasjon om pensjonsreformen. Systemet gir et klart dytt i retning av å utsette pensjonsalderen. Men informasjonen var ikke nok til å få deltakerne til å endre holdning til pensjonsalderen sin eller hvordan de skulle kombinere arbeid og pensjon.²⁹⁵ Økonomen Steinar Strøm er også skeptisk: «[Man] får ikke arbeidstilbudet særlig mye opp blant personer i 'yngre yrkesaktive år' ved å minne dem om at hvis du jobber mer, så øker den fremtidige pensjonen (...) Empiriske studier av arbeidstilbudet til menn og kvinner mellom 25 og 55 år gir ikke grunnlag for å hevde at arbeidstilbudet reagerer sterkt på slike gulrøtter.»²⁹⁶

Det er imidlertid ikke bare angående vår framtidige pensjon at vi ikke tar valg som kan legitimere at

294. Thaler, Richard og Shlomo Benartzi (2004). «Save more tomorrow: Using behavioral economics to increase employee saving» (2007). «Heuristics and biases in retirement savings behavior».

295. Finseraas, Henning og Niklas Jakobssen (2013). «Does information about the pension system affect knowledge and retirement plans? Evidence from a survey experiment».

296. Strøm, Steinar (2003). «Pensjonsreformer og arbeidsmotivasjon».

ansvarsprinsippet skal bli det dominerende rettferdighetsprinsippet. Selv i likhetslandet Norge har faktorer som medfødte talenter og oppvekst konsekvenser for livet vårt. Selv om vi gjerne skulle ønske det, har ikke alle like muligheter. Alle barn kan ikke bli industriøkonom og arbeide i NHO, som Bernhard.

Livet er fullt av følgefeil. Barns skoleprestasjoner avhenger i stor grad av foreldrenes utdanningsnivå. Mangel på språkkunnskaper før skolealder svekker læringen i barne-skolen og gjør resten av utdanningsløpet vanskelig. Uten god utdanning har man begrensede arbeidsmuligheter. Med mindre valgfrihet kan man stille færre krav til gunstige arbeidsforhold. Ved nedgangstider mister man jobben først. Motsatt gir en god start på skolen positive effekter. Livet trenger likevel ikke å bli enkelt. Vi har alle problemer. Men hvis starten er god, er det lettere å ha høy nok inntekt til å få en anstendig pensjon.

Det er heller ikke slik at vi er ansvarlige for alt som skjer med oss. Livet er fullt av uforutsette hindringer, og noen av dem kan få alvorlige følger. Noen blir utsatt for alvorlige ulykker. Noen får jobber som ikke utvikler dem noe særlig. Noen ser at arbeidet de har utdannet seg til, forsvinner som følge av teknologisk utvikling. Vi tar avgjørelser tidlig som påvirker hele karriereløpet. Noen får aldri fast jobb, og noen får ikke jobb i det hele tatt. Noe av dette kan den enkelte gjøre noe med, men mye skyldes forhold som vi ikke råder over selv. Det var slike forhold den gamle folketrygden var ment å verne mot.

Vi er selvfølgelig nødt til å bære kostnaden forbundet med de valgene vi tar i livet. Hvis man velger å ligge på sofaen framfor å arbeide, er det urimelig å skulle ha krav på halve inntekten til den som jobber hardt. Friheten til å

leve livet som vi vil, bør likevel ikke gjøre at vi må bære det fulle og hele ansvaret for opptjening av egen pensjon. Siden vi verken forstår pensjonssystemet, jobber med tanke på pensjonsutbetalingene eller kan sies å være ansvarlig for alle valg som berører pensjonen, virker det urimelig å la ansvarsprinsippet være det dominerende prinsippet for pensjonssystemets utforming.

Det er derfor gode grunner til at man bak uvitenhets-sløret ville velge et pensjonssystem med større vekt på utjevningsprinsippet, slik at man sikrer seg mot at livet ikke går så bra som man skulle håpe. Man vil ønske å betale en høyere andel av inntekten sin hvis man lykkes, noe som sikrer at man ikke bærer den fulle kostnaden hvis man ikke lykkes. Da må de med høye inntekter ta en større del av kostnaden ved pensjonssystemet enn et strengt samsvar mellom det man betaler inn og det man får ut, vil gi. Da nærmer vi oss et pensjonssystem som gjør at folk betaler etter evne og får etter behov.

Det er allerede utjevnende elementer i dagens pensjonssystem. Man får ikke pensjonsopptjening i folketrygden for inntekter over omtrent 600 000 kroner selv om man betaler inn pensjonsavgift på inntekt over denne summen. De rike betaler altså mer enn de får igjen. Også de som tjener lite, er sikret en garantipensjon.

Dette er imidlertid langt unna å være et solidarisk system som kompenserer den enkelte for utfall som er utenfor den enkeltes kontroll. Selv om garantipensjonen i utgangspunktet skulle være like høy som i det gamle systemet, vil levealdersjusteringen føre til en reduksjon i utbetalingene på 20 prosent innen 2050 om prognosene til

pensjonskommisjonen slår til. Da vil mange pensjonister havne klart under fattigdomsgrensen.²⁹⁷

Utover garantipensjonen er det ansvarsprinsippet som gjelder. Det er et strengt samsvar mellom det man betaler inn og det man får ut. Da kompenserer man lite for at Annas inntekter i løpet av livet ikke har fulgt en rasjonell vurdering av forholdet mellom arbeid og fritid. Dagens system legger altså for liten vekt på utjevningsprinsippet.

KJØNNULIK PENSJON

I dagens pensjonssystem er det, som vi har vært inne på, levealdersjusteringen som gir mest omfordeling mellom pensjonister. Men framfor å virke utjevnende og kompenserende for ulikheter som vi ikke er ansvarlige for, tar den fra Anna og gir til Bernhard. Kan vi gjøre noe med levealdersjusteringen slik at systemet i større grad innfrir sosialdemokratiske mål? Kan vi lage et pensjonssystem som sikrer alle en anstendig pensjon, og som samtidig er sensitiv for folks valg?

Et problem med levealdersjusteringen er at den ikke tar høyde for at vi har ulik forventet levealder. Kvinner lever for eksempel lenger enn menn. Siden pensjonsutbetalingene avgjøres av forventet levealder blant jevnaldrende, får menn en lavere pensjon enn det de har betalt inn. Jevngamle menn og kvinner vil dele pensjonsformuen sin på like mange forventede leveår selv om kvinner i snitt lever fire år lenger. Konsekvensen er rett og slett at kvinnene overtar en del av mennenes pensjonsformue.

Flere land, blant annet Sveits og Storbritannia, har historisk hatt lavere pensjonsalder for kvinner. I 2013 tok

297. Forskningsrådet (2013). «Usosial levealdersjustering av alderspensjon».

Finanstilsynets direktør Morten Balterzen til orde for en motsatt løsning. Balterzen mente at det å behandle kvinner og menn likt stred med grunnleggende forutsetninger innen forsikring. Finanstilsynet ønsket derfor at arbeidsgiver skulle betale inn mer i pensjon for kvinner enn menn, siden kvinner lever lenger og dermed er forventet å få mer i pensjon.²⁹⁸ Forslaget fikk støtte fra likestillings- og diskrimineringsombud Sunniva Ørstavik. Arbeidsminister Anniken Huitfeldt reagerte derimot raskt negativt på forslaget på Twitter: «Dette er et dårlig og urettferdig forslag som vil gjøre det mindre lønnsomt å ansette kvinner.»²⁹⁹

Huitfeldts innvending er god. Det er sannsynlig at en økt økonomisk kostnad ved å ansette kvinner vil svekke kvinners ansettelsesmuligheter. Det finnes imidlertid andre løsninger. Man kan tenke seg en kjønnsdelt levealdersjustering hvor kvinner deler pensjonsformuen på et høyere antall forventede leveår enn menn. Det vil være helt i tråd med ansvarsprinsippet. Slik fungerer tjenstepensjonen i dag. Hver enkelt tjener opp en pensjonsformue som fordeles på resten av livet. Lever man flere år, får man mindre per år. Lever man lenger enn forventet, er tjenstepensjonen brukt opp. Ville en slik ordning være rettferdig også for folketrygden?

Renholdsarbeider Anna har i deler av livet vært hjemme med barn og har måttet jobbe deltid noen år på grunn av en vond rygg. Skal hun måtte arbeide lenger eller få lavere pensjon fordi NHO-leder Kristin Skogen Lund og Anniken Huitfeldt kommer til å leve lenge? Vi må huske at mange andre trekk ved pensjonssystemet favoriserer en livsstil

298. Aftenposten (2013d). «Man kan ikke straffe kvinner for å leve lenger».

299. Unio (2013). «Tverrpolitisk nei til dyrere pensjoner for kvinner».

som tradisjonelt passer menn bedre enn kvinner. Man bør jobbe så mye som mulig i så mange år som mulig.

En viktig forutsetning for Valla og LOs aksept av reformen var at kjønnsforskjellene ville fortsette å bli mindre, slik de har blitt de siste 40 årene. Men det er langt dit. Det er heller ikke gitt at vi vil komme dit. I dag jobber 40 prosent av kvinner og 15 prosent av menn deltid. Ulike yrkesvalg reflekteres i lønnsstatistikken. Kvinner tjener 15 prosent mindre enn menn. Kvinner tar også mer av omsorgen og det ulønnede arbeidet hjemme og har lengre sykefravær enn menn.³⁰⁰ Noe av det kan skyldes ulike forventninger til menn og kvinner. Det er likevel sannsynlig at det også speiler noen mer dyptliggende forskjeller mellom kjønnene. Her er vi ved en viktig kjerne ved pensjonssystemet: Når det belønner arbeid i så stor grad som det gjør, så nedvurderer det også det ikke-lønnede arbeidet som kvinner fortsatt tar størsteparten av. Det er derfor urimelig å legge en ekstra stein til byrden for kvinner.

En måte å omgå problemet på ville være å kvitte seg med den levealdersjusterte pensjonsalderen. Men da er vi tilbake til et system som er dypt urettferdig overfor de kommende generasjonene siden de må betale for at alle lever lenger.

PENSJONSALDER ETTER INNTEKT

LO var klar over at levealdersjusteringen kunne være dypt urettferdig da de inngikk pensjonskompromisset. På LO-kongressen i 2005, i forkant av Stortingets pensjonsbehandling, vedtok man at: «(...) en må særlig vurdere hvordan levealdersutviklingen er for ulike grupper. Det er

300. Aakvaag, Gunnar (2013). *Frihet: Et essay om å leve sitt eget liv*.

urimelig hvis økt levealder blant høytlønnede skal medføre endringer som mest berører grupper med tungt arbeid og kanskje lavere lønn.»³⁰¹

Den danske tankesmien Arbejderbevægelsens Erhvervsråd har regnet ut at den rikeste fjerdedelen av den mannlige befolkningen i gjennomsnitt lever ti år lenger enn den fattigste fjerdedelen. For danske kvinner er forskjellen seks år.³⁰² Liknende tall finner vi i Norge.³⁰³ Dødeligheten blant menn mellom 45 og 59 år er nesten åtte ganger høyere for den tidelen med lavest inntekter enn for den tidelen med høyest inntekter.³⁰⁴

De med lave inntekter får altså i dag en mye lavere pensjon enn de ville fått hvis de ble målt mot det antallet år som de – gitt sin livsinntekt – er forventet å leve. De med høye inntekter får derimot utbetalt en mye høyere pensjon enn deres forventede levealder skulle tilsi. I dag skjer det derfor en massiv, utilsiktet overføring fra de fattige til de rike. Levealdersjusteringen er en stor fordel for de rike. Det er pensjonsreformens stygge bakside.

Man kan håpe at et mer likestilt samfunn skal gjøre pensjonssystemet mindre mannsfavoriserende, og at forholdene på arbeidsplassene skal bli bedre slik at ulikhetene mellom yrkesgruppene vil forsvinne. Men på veien til et mer ideelt samfunn har de med lave inntekter og kort levealder blitt pålagt en urimelig byrde. Endring er nødvendig. Siden inntekt og forventet levealder henger så tett sammen, kan det være naturlig å bruke inntektsnivået

301. Valla, Gerd-Liv (2012). *Gi meg de brennende hjerter*, fotnote 32, side 311.

302. Magasinet Velferd (2012). «Økte sosiale helseforskjeller i Danmark».

303. Helse- og omsorgsdepartementet (2007). *Faktaark: Årsaker til sosiale helseforskjeller 1*.

304. Helse- og omsorgsdepartementet (2007).

i beregning av pensjonen. Da vil det være slik at når man skal velge om man vil pensjonere seg, så vil den reelle pensjonsalderen man står overfor, justeres ut fra inntekten man har hatt gjennom livet.

Bernhard har spart opp en pensjonsformue på 10 millioner, og folk i hans inntektsklasse har en forventet levealder på 90 år. Jevngamle Anna, som har tjent opp 5 millioner, har derimot en forventet levealder på 80 år. Hvis de pensjonerer seg 65 år gamle innenfor dagens system, deles pensjonsformuen på 20 år, som er gjennomsnittet av den tiden de forventes å ha igjen. Det gir Bernhard rett på en årlig pensjon på 500 000 kroner, mens Anna får halvparten. Hvis Bernhard lever til han er 90, som forventet, får han utbetalt 12,5 millioner kroner i løpet av pensjonstiden. Anna får derimot 3,75 millioner. Anna, som lever kort, må subsidiere Bernhards pensjon. Det virker urimelig.

En inntektskorrigert levealder betyr at de med høye inntekter møter en høyere pensjonsalder enn i dag, mens de med lave inntekter vil møte en lavere. I en slik modell må Bernhard dele formuen på 25 år og Anna på 15. Da får Bernhard 400 000 kroner årlig, og Anna får 330 000. Det vil i realiteten bety at omfordelingsaspektet fjernes. Nå vil Bernhard få ti millioner kroner i løpet av pensjonsalderen, slik han har tjent seg opp. Anna får fem.

Det er flere fordeler med et slikt system. Levealdersjusteringen vil i større grad være individuelt tilpasset, noe som gjør systemet mer sensitivt for de valgene hver enkelt faktisk tar. Det vil altså komme nærmere ansvarsprinsippet enn det nåværende systemet. Systemet vil også være mer bærekraftig. De med høye inntekter betaler allerede mer penger inn til pensjonen, men siden de lever lenger, vil de være en byrde på pensjonssystemet i flere år enn

gjennomsnittsalderen blant jevnaldrende tilsier. Det er gunstig at Bernhard tar den kostnaden selv, og ikke lar Anna subsidiere hans alderdom. Det vil også gjøre at man kommer nærmere utjevningsprinsippet.

En innvending mot forslaget er at det kan gjøre at de som i dag jobber hardt for å tjene mye, vil redusere arbeidsmengden fordi systemet belønner dem med lavere inntekter. Men det er lite trolig at størrelsen på pensjonen i særlig grad påvirker folks arbeidsvilje. Det mener heller ikke framtrepende norske økonomer som Knut Røed og Steinar Strøm.³⁰⁵ Altså er det sannsynlig at forslaget vil ha få, om noen, negative effekter på folks arbeidsmengde gjennom livet. Trolig vil totaleffekten heller være positiv.

Strøm understreker behovet for å gi insentiver der de er relevante, nemlig når folk nærmer seg pensjonsalder. En inntektskorrigert pensjon gir dem med høy inntekt gode grunner til å stå lenger i arbeid, siden de da må jobbe flere år for å få samme pensjonsutbetaling som i dagens system. For samfunnet er det aller viktigst at denne gruppen jobber flere år siden de bidrar med høyere skatteinntekter og antakelig er mer produktive og verdiskapende på sine eldre dager. Etterspørselen etter dem i arbeidsmarkedet er også større. Å «stimulere» noen til å arbeide lenger er bare gunstig dersom det er etterspørsel etter dem. Det er heller ikke ønskelig at folk som ikke lenger er produktive, fortsetter å stå i arbeid. At de med lave livsinntekter får anstendig pensjon ved en tidligere alder enn dem med

305. Røed, Knut (2012). «Når og for hvem virker insentiver – og når virker de ikke?»; Strøm, Steinar (2003). «Pensjonsreformer og arbeidsmotivasjon»; Strøm, Steinar og Knut Røed (2002). «Progressive taxes and the labour market and the labour market-is the trade-off between equality and efficiency inevitable?»

høye livsinntekter, vil gjøre at flere lavproduktive arbeidere kan gå av tidligere.

De med høy inntekt vil dessuten lettere kunne sikre seg en verdig alderdom selv om de jobber færre år. De eier vanligvis egen bolig som om ønskelig kan finansiere alderdommen. De kan også lettere kompensere for bortfall av inntekter ved å legge av mer i privat sparing.

Til slutt kan en inntektskorrigert pensjon gi anledning til å likestille offentlig og privat sektor. Det er ikke rimelig at man får en mye mer sjenerøs pensjon bare fordi man jobber i offentlig sektor. Det foreslåtte systemet vil fange det opp om offentlig ansatte tjener dårligere. AFP-ordningen er også urettferdig, og siden et inntektskorrigert system vil ivareta dem med lavest inntekt bedre enn dagens system, kan det erstatte AFP-ordningen og de sjenerøse offentlige tjenestepensjonene.

Et pensjonssystem som behandler alle arbeidstakere likt, har mange fordeler. Det vil være mindre vilkårlig og mer rettferdig, det vil være langt lettere å forstå, og det vil gjøre det enklere for folk å bytte jobb og dermed forbedre mobiliteten i arbeidsmarkedet. Videre vil det i mindre grad ramme arbeidstakere når arbeidsplassen deres bytter eier, for eksempel når barnehager, skoler eller sykehjem overtas av private. Det er ikke rimelig at pensjonen til lærere og helsearbeidere svekkes bare fordi de nå jobber på en privat institusjon.

BÆREKRAFTIGE VELFERDSREFORMER

Reformarbeidet som startet under Gro Harlem Brundtland på 1980-tallet, og som Jens Stoltenberg videreførte på 2000-tallet, viser at Arbeiderpartiet har evne til å fornye for

å bevare. Arbeidet med å reformere pensjonssystemet har definitivt krevd en ualminnelig sterk politisk vilje.

Partiet har likevel ikke tatt på alvor ulempene som følger av den økonomiske logikken i arbeidslinja. Den økonomiske menneskemodellen som ligger bak reformene, passer ikke med virkeligheten. Systemer som fordeler gevinster og kostnader etter en feilaktig forståelse av mennesket, gir store utfordringer. Vi kan ikke, når vi først er pensjonerte, endre på valgene vi en gang tok.

Pensjonssystemet, som alle av velferdsstatens grunnpilarer, må være en livsforsikring som sikrer alle en anstendig alderdom. Da må systemet favorisere Anna over Bernhard, utjevningsprinsippet over ansvarsprinsippet. Velferdsstaten ble bygget – og må bygges videre – på en tanke om solidaritet mellom alle landets borgere, uavhengig av klasse, yrke og om man er ansett for være en verdig mottaker.